

Генерал-лајтнант ДАНИЛО ЛЕКИЋ

О ИЗУЧАВАЊУ РАТНИХ ДЕЈСТАВА НАШЕ АРМИЈЕ

I

У досадашњој обради нашег ратног искуства испољили су се извјесни недостаци који онемогућавају да се дође до правилних закључака о суштини и значају тактике и оперативне вјештине наше Армије у току Народноослободилачког рата.

Основни недостатак, који уствари претставља грубу принципијелну грешку, заједничку готово за све досада објављене радове о нашим ратним дејствима, састоји се у томе што се изучавању бојева и операција наше Армије прилази са становишта бојева и операција Совјетске армије. Такво прилажење изучавању нашег ратног искуства не само да не открива огромно богатство тактике и оперативне вјештине наше Армије у току рата, него, шта више, своди гигантску борбу наших народа на неку безначајну диверзантску акцију каквом желе да је претставе руководиоци Совјетског Савеза и народно-демократских земаља.

Ако се пође од чињенице да ратна дејства изводе одређене снаге са одређеним материјалним средствима, у одређеним политичким, географским и другим условима, онда је сасвим разумљиво да ће се неизбјежно запасти у ћорсокак, уколико се на ратовање једне армије буде гледало кроз призму неке друге армије. То значи, да се изучавање ратних дејстава неке армије мора вршити кроз анализу посебних услова под којима је дотична армија ратовала.

Совјетска армија је постојала више од двадесет година прије почетка Другог свјетског рата и располагала богатим властитим искуством стеченим у Октобарској револуцији, грађанском рату и каснијим сукобима, као и у дугогодишњој мирнодопској изградњи. То је била регуларна, модерна армија са изграђеном идеологијом и војном науком, са школованим кадром и обученим, припремљеним људством, и са солидном материјалном опремом. Наша Армија није постојала прије рата, она се родила у рату са задатком да води тај рат, што значи, да она није посједовала неко раније стечено властито искуство. Њен борачки састав није био стручно припремљен, а њен командни кадар није прошао одговарајуће војно-стручне школе, иако је наша Армија користила ратно искуство које је један дио њеног руководећег кадра стекао у Ослободилачком рату у Шпанији и, у мањој мјери, војно-стручна знања активних официра бивше југословенске војске који су узели учешћа у Народноослободилачком рату. — Материјална база наше Армије, у погледу ратне технике, налазила се једино и

искључиво код непријатеља, јер се Армија рађала и стварала кроз жестоку борбу у окупираној земљи.

Та разлика у условима постојања ових армија утицала је и на њихов у основи различит, посебан начин ратовања. Совјетска армија је водила борбу са задатком одбране Совјетског Савеза, организујући, у прво вријеме рата, на хиљаде километара дуги одбранбени фронт са циљем исцрпљивања непријатељских снага и стварања потребних услова за мобилизацију својих ратних извора, да би, касније, вршила пробоје непријатељских одбранбених фронтова и развијала нападне операције широких размјера. Наша Армија је водила борбу у окупираној земљи са задатком протјеривања окупатора и уништења свих оних снага на које се окупатор ослањао у земљи. Њен начин ратовања садржан је у комбинацији партизанског и фронталног рата, тј. у повезивању и усмјеравању дејстава самосталних партизанских одреда широм читаве земље на важне непријатељске објекте са дејствима регуларних јединица. Када се каже комбинација партизанског и фронталног рата, то не значи просто аритметички збир та два начина ратовања, већ претставља цјелину са новим квалитативним садржајем. Наша Партија је организовала партизански рат као форму оружаног устанка, чиме је такав рат добио и нову садржину, јер је морао решавати питања оружаног устанка: изградњу одговарајуће армије, заузимање власти, ослобођење земље, итд.

То би били само неки од основних елемената у којима је садржана и кроз које је изражена оштра разлика у условима постојања и ратовања ових армија, тако да се и на основу њих може доћи до закључка да изучавање ратних дејстава наше Армије, кроз призму ратних дејстава Совјетске армије, не може дати правилну оцјену тих дејстава, јер негира, брише специфичност наше Армије, која је садржана у посебним условима њеног постанка и развика, а тиме умањује значај њених ратних дејстава, како за ослободилачки покрет, тако и за савремену војну науку.

Основни задатак савремене напредне војне науке састоји се у томе, да већ генералисана ратна искуства људског друштва даље развија кроз изучавање и уопштавање не само искустава модерних армија (дајући првостепени значај напредним армијама), него и искустава ослободилачких покрета уопште, укључујући и такве који су се завршили привременим неуспјехом. Нарочиту важност добијају они покрети који су, вођени под тешким условима, успјели да доведу борбу до побједоносног завршетка, јер њихово искуство неоспорно допринио богаћењу тактике, оперативне вјештине и стратегије, тј. ратне вјештине као цјелине, што чини основни предмет војне науке. На основу тога, савремена напредна војна наука мора да обради искуства наше Армије да би показала како је једна армија, која се стварала и изграђивала у процесу сурове борбе, у условима окупиране земље, слабо материјално-технички опремљена, успјела да туче бројно и технички надмоћније снаге њемачких и италијанских армија. Та анализа би, без сумње, била историског значаја за даљу борбу поробљених народа, што, самим тим, повећава важност правилног изучавања наших ратних дејстава.

Неки совјетски војни теоретичари, на челу са Стаљином, творцем

совјетске војне науке, како се то официјелно признаје, тврде да ми у току Народноослободилачке борбе нисмо дали ништа ново, ништа значајно, да је наша борба стара колико и човјечанство, да су такву борбу већ много прије нас водили Шпанци и Руси против Наполеона, да су резултати наше борбе уствари резултати борбе Црвене армије будући да је она ослободила нашу земљу. Према томе, изучавање ратних дејстава наше Армије у току Другог свјетског рата није вриједно пажње, пошто целокупност тих дејстава, у најбољем случају, претставља само незнатну диверзантску акцију, коју су извели народи Југославије у дубокој непријатељској позадини и то упркос свога руководства, тако да резултати те акције претстављају сасвим безначајну епизоду у побједоносној борби Црвене армије и њеном незадрживом надирању на Запад.

Дајући овакву оцјену, Стаљин је имао намјеру не само да умањи значај наше борбе, него и да избрише, ликвидира питање које је избацио на површину сам развитак ослободилачког покрета у условима двадесетог вијека, још ближе, у условима Другог свјетског рата, о чему је већ раније било говора, наиме: како је једна ослободилачка армија успјела да под тако тешким условима своје изградње и борбе побјеђује надмоћније снаге модерних непријатељских армија и извојује национално и социјално ослобођење својих народа? Стаљин и остали совјетски војни теоретичари не могу дати правilan одговор на ово питање, јер би истовремено тај одговор морао у себи да садржи пуно признање нашој Партији, на челу са другом Титом, који су припремили снаге за борбу, који су организовали, изграђивали и руководили том армијом и без којих се, не само побједа, него ни борба уопште, не би могла замислити. Тај одговор би морао да ода признање нашој Армији и нашим народима за несебичну помоћ пружену у најтежим данима Совјетској армији и совјетским народима. Управо ради тога, ради одбране опортунизма и ревизионизма у међународном радничком покрету, што се у овом случају огледа у негирању и потцјењивању улоге коју у борби радничког покрета претставља развитак његових властитих снага, Стаљин брише значај наше борбе (приписујући њене резултате Црвеној армији), како за ослободилачки покрет уопште, тако и за војну науку напосе. Таква доследност у негирању истине је логична, јер се искуства наше Армије, као оружаног одреда ослободилачког покрета, не могу одвајати од њених искустава у тактичком и оперативном погледу као допринос даљем развијању савремене војне науке.

Проучавање искустава наше Армије као тековине револуционарне борбе ослободилачког покрета претставља важан предуслов за даље развијање тога покрета, јер то искуство јасно указује на огроман значај који за ослободилачку борбу поробљених народа и радничке класе претставља развијање њихових властитих снага као основног субјективног услова за њихово ослобођење. Да ли ће та искуства користити неки ослободилачки покрет у многоме зависи од тога колико руководиоцима тога покрета лежи на срцу револуционарна борба. Међутим, управо зато што искуства наше Армије у том погледу претстављају историску вриједност, она ће бити коришћена од ослободилачког покрета, јер историју не могу зауставити никакве анатеме бачене од стране појединача, она се нужно креће напријед

и управо те вриједности, те њене тековине, условљавају и обезбјеђују њен даљи ток.

Из свега овога произлази да је правилно изучавање ратних дејстава наше Армије данас неопходно потребно не само ради развијања наше војне мисли, него и ради одбране наше славне прошлости, величанствене борбе наше Партије и наших народа, што, уствари, значи ради одбране марксистичко-лењинистичког учења, које је у нашој натчовјечанској борби нашло свој стваралачки израз. То изучавање не смије да се врши кроз изједначавање услова ратовања наше и Совјетске, или било које друге армије, већ мора да полази од уочавања, откривања и познавања оних основних елемената у којима је садржана специфичност наших ратних дејстава.

Нема сумње да се основна карактеристика наших ратних дејстава састоји у томе, што су јединице наше Армије тукле, у већини случајева, и бројно, и нарочито, у ратној техници надмоћније непријатељске снаге. Основни задатак правилног изучавања наших ратних дејстава састоји се баш у томе да се покаже: како су, на који начин, којим путем јединице наше Армије тукле бројно или технички надмоћнијег непријатеља, или зашто у неком конкретном боју, односно операцији, непријатељ није био тучен. Такав начин изучавања наших бојева и операција расвијетлиће у потпуности тактику и оперативну вјештину наше Армије у току рата, што ће претстављати непосредну помоћ за даље развијање наше војне мисли. Само по себи је разумљиво да се данас наша Армија налази под потпуно другим условима него у току рата. Међутим, новостворени услови постојања наше Армије, као и њени данашњи задаци, не умањују важност изучавања стеченог искуства, јер постоји могућност да се Армија у цјелини, или поједини њени дјелови, могу понова наћи у условима да изводе бојеве и операције противу надмоћнијих непријатељских снага. Ако се не би познавало наше искуство и искуство других ослободилачких армија, као на примјер, Народне армије Кине, таква би ситуација претстављала нерешљив проблем, што би, несумњиво, био случај за све идолопоклонике шаблонског схватања војне науке — по којој однос снага игра пресудну улогу. Расвијетљавање тога основног питања — како је наша Армија, под тако тешким условима ратовања, успјела да извојује побједу, не само да ће дати детаљну анализу тактике и оперативне вјештине наше Армије у току Народноослободилачког рата, него ће, такође, објаснити многе друге елементе који су играли необично важну улогу у свим изведеним бојевима и операцијама, као, на примјер, улогу партиске организације која је била главна руководећа снага у њиховој припреми и извођењу.

Специфичности наших бојева и операција дошле су као резултат конкретних услова под којима су се ти бојеви и операције одвијали. Наш Народноослободилачки рат није био такозвани регуларни рат, који води организована држава својом оружаном силом; то је био оружани устанак у форми партизанског рата, вођен не само против окупатора, него и против унутарње реакције. У таквом рату фронт се, за разлику од регуларног рата, налазио свуда где је пуцала устаничка пушка, а то конкретно значи да су бојеви и операције, вођени не од неке регуларне армије него од устаничких снага широм читаве земље, од којих се кроз ратна дејства израђивала армија, морали добијати своје специфичне одлике.

Једна од карактеристичних одлика тих бојева и операција састоји се управо у томе да се кроз њих изграђивала Народна армија, која дотада није постојала, за разлику од бојева и операција других армија које су већ раније биле оформљене и изграђене. То је необично важан елемент који омогућава правилно схватање многих важних карактеристичних одлика наше Армије: офанзивности, храбрости, издржљивости, увјерења у своје снаге и другог што је садржано у њеном ратничком лику. Са друге стране, одлучујућа улога ратних дејстава наше Армије у њеној властитој изградњи захтијева да се приликом изучавања бојева и операција извлаче конкретни закључци о томе — шта су допринијели даљој организационој и стручној изградњи Армије. Таква разрада омогућава да се детаљно обраде стечена искуства по свим питањима организације и вођења боја, односно, операције — што се у досадашњој обради наших ратних дејстава, у већини случајева, није спроводило, већ се, углавном, на мјесто обраде конкретних питања одређеног боја или операције, давао општи преглед кроз хронолошко излагање догађаја. У томе се, уосталом, и састоји други крупни недостатак досадање обраде нашег ратног искуства. Улога бојева и операција у изградњи наше Армије нарочито је очигледна по питању изградње њеног командног кадра. Борбена пракса била је основна, главна школа кроз коју се васпитавао наш командни кадар, док се на појединим курсевима, који су организовани у току борбе упоредо са упознавањем општих правила, разрађивало и изучавало стечено искуство у дотадањим бојевима и операцијама.

Правилно изучавање ратних дејстава наше Армије мора обавезно да води рачуна о цјелини, јединству наше борбе. Наш Народноослободилачки рат, без обзира на посебну форму у којој је изражен, био је, од првог до последњег дана, организовано вођен из једног центра, чија је улога била од пресудног значаја, између осталог, и због специфичне форме тога рата, у прво вријеме искључиво партизански рат, а касније, стварањем регуларних јединица, комбиновање партизанског и фронталног рата. Самим тим, за разлику од досадањег начина изучавања, анализа појединачно сваког боја, односно операције, мора да покаже њихову везу, мјесто и значај у односу на остале бојеве и операције, у односу на цјелину, да би се, на тај начин, изучавале тактичке, односно оперативне замисли претпостављених команди, да би се изучила историска улога организатора и руководиоца наших бојева и операција — друга Тита, да би се кроз анализу појединачног дошло до анализе цјелине.

II

Неправилно прилажење изучавању наших ратних дејстава неминовно доводи до принципијелно неправилних, штетних закључака, који, у знатној мјери, умањују или потпуно бришу значај тактике и оперативне вјештине наше Армије за савремену војну науку. Због тога је неопходно потребно да се укратко осврнемо на питање тактике и оперативне вјештине наше Армије у току Народноослободилачког рата са циљем да се допринесе њиховом правилном изучавању.

Ма да код нас није дошло до неких принципијелних размимоилажења, спорова, по питању важности изучавања тактике наше Армије ипак, то пи-

тање још није пречишћено. Тако на примјер, програм борбене обуке у трупи још не обухвата ни најосновније принципе наше тактике, већ се за-
снова на програму борбене обуке Совјетске армије. Нема сумње да се у
овоме, између осталог, одражава схватање извјесних другова да морамо ко-
пирати совјетску војну науку, јер је она „једино савремена и једино на-
предна“, а да нам наше властито искуство не може пружити знатнију помоћ,
због тога што је стицано у посебним условима, „који нису више битни за
даљи развој Армије“.

Тактика једне армије и њен развитак у тијесној су вези са каракте-
ром рата који води или ће водити дотична армија, као и са условима под
којима се тај рат води, или ће се водити. Од тога да ли је рат праведан или
не, ослободилачки или поробљивачки, директно зависи како и у којој ће
се мјери развијати тактика оружаних снага које дејствују у том рату.
Праведни, ослободилачки рат, као што је то био наш Народноослободилачки
рат, омогућава развијање борбене стваралачке иницијативе широких народ-
них маса, а тиме и њихово непосредно учешће у изградњи те основне вје-
штине ратовања. То, нарочито, долази до пуног изражаја у оружаним устан-
цима који су резултат нужности даљег друштвеног развитака и у којима је
огромна већина народа крвно заинтересована за побједу, као што је то било
карактеристично за наш оружани устанак, за наш општенародни рат, у коме
је руководство Партије, организујући устанак, дало главне, основне прин-
ципе наше тактике и у коме су сав наш борачки и командни састав, већина
народа, под партиским руководством, непрекидно из дана у дан, из боја у
бој, откривали нове, живе форме у примјени и остваривању тих принципа.
То је, у крајњој линији, утицало да наша Армија још у току рата изгради
своју властиту тактику, ослобођену свих могућих шаблона, стваралачку по
замисли, идеји, богату по формама, живу и иницијативну по духу.

Одлучујући утицај на стварање тако живе и по формама тако богате
тактике наше Армије имали су следећи елементи:

Прво, услед посебно тешких услова под којима је ратовала наша
Армија (слабо материјално-технички опремљена, без ичије помоћи са стране,
у условима непрекидног стратегиског и оперативног окружења, када су
фронт и позадина по јачини борбених дејстава углавном изједначени, итд.)
било је неопходно да се изгради такав основи начин ратовања, односно
таква тактика, која би, у знатној мјери, ублажила утицај тешких услова
који су ометали успјешну борбу наше Армије. Значи, морала се изградити
и примјењивати таква тактика којом би се могла парирати непријатељска
превага у снагама и средствима. Изграђивање такве тактике било је омогу-
ћено, прије свега, зато што се на челу борбе налазио друг Тито, који је,
на основу свестраног познавања марксистичко-лењинистичког учења, знао
да благовремено уочи и открије решавајуће елементе боја и да их, као
уопштене принципе, постави у темеље наше тактике; што је наша Партија
— организатор и руководилац ослободилачке борбе — већ до почетка борбе
уздигла на високи идејни ниво своје чланство тако да је оно овладало и
усвојило нови револуционарни начин мишљења, а како су командне дужно-
сти заузимали, у апсолутној већини, управо чланови Партије или СКОЈ-а,
онда је и разумљиво да су брзи развитак тактике и различите форме боја
дошли као плод таквог живог, стваралачког мишљења и, на крају, што на-

шим народима, нашем човјеку — борцу, као основном елементу ситуације, оружана борба није била туђа, јер је он у својој прошлости водио многе буне, устанке и ослободилачке ратове, у којима је стекао богато ратно искуство, које је, под руководством Партије, у условима Револуције, добило не само пуну могућност изражаја, него и све потребне услове за даљи развој.

Друго, бој је, као форма борбе, био од необично великог значаја у току читавог рата, а нарочито у почетку, зато што је претстављао почетну и најпоузданију форму борбе кроз коју је народ у борбеној пракси стицао властито искуство и потврду правилности партиске линије по питању могућности успјешне борбе са тако снажним непријатељима. Бој је, у неку руку, служио као средство за мобилизацију нових снага, за проширење базе на којој се израђивала тактика наше Армије (осим тога бој је одиграо врло важну улогу у организационој изградњи наше Армије, у стручном уздизању нашег командног кадра и др.).

Тактику наше Армије у току Народноослободилачког рата поставило је руководство наше Партије, на челу са другом Титом, на основу свестране марксистичко-лењинистичке оцјене конкретних услова нашег оружаног устанка, — у тој тактици су изражени необично тешки услови борбе наше Армије, — у њој је садржана опште-народна ратничка иницијатива.

Таква се тактика у потпуности оправдала у Народноослободилачком рату, јер је дала једино могуће, правилно решење разноврсних борбених дејстава наших јединица у тактичким размјерама, почев од диверзантских акција па до најкомпликованијих борбених радњи: ликвидације непријатељских железно-бетонских објеката, тенкова, оклопних возова, и др. најпростијим техничким средствима, форсирања ријека приручним средствима, ликвидације окруженог непријатеља, пробоја из окружења, заузимања утврђених насељених мјеста, организације дугих и напорних маршева, организације активне маневарске и упорне одбране, организације напада, итд. Нема сумње да се на правилном решавању тако компликованих борбених дејстава постепено израђивала, стварала тактика наше Армије (не толико у писменим формулацијама, колико у начину мишљења, у навикама командног и борачког састава), која је однијела побједу над непријатељском тактиком и коју непријатељ до краја рата није успио да схвати. Познато је да су заробљени непријатељски официри, на питање зашто су тучени, у већини случајева одговарали: „Зато што ви ратујете против свих правила“. То рјечито говори о суштини наше тактике. Сви они који су навикли да на борбена дејства гледају искључиво кроз постављене принципе и правила, не могу разумјети све оно што исправља те принципе. Што ће они рећи ако извјесне снаге својим специфичним поступцима однесу побједу и у условима за које постојећа правила предвиђају пасивност, извлачење из борбе или капитулацију? А у томе је баш бит наше тактике, у томе је садржано њено богатство и њено преимућство над непријатељском тактиком, јер она обезбјеђује проналажење нових, раније непознатих форми у решавању најразноврснијих борбених дејстава у најтежим условима.

Ма да се намјена овога чланка не састоји у давању детаљне анализе тактике наше Армије у току Народноослободилачког рата, што је уосталом,

у једном чланку и немогуће учинити, сматрамо да је ипак потребно да се у најопштијим цртама, као и по питању суштине те тактике, осврнемо на извјесне форме у решавању борбених дејстава од стране јединица наше Армије, пошто те форме, несумњиво, претстављају новост за тактику као науку о боју, или, у низу случајева, исправљају и допуњавају извјесне њене принципе.

Један од карактеристичних примјера за то даје форма, начин извођења борбених дејстава при заузимању утврђених насељених мјеста тактичког значаја. Као резултат уопштавања ранијих искустава у заузимању утврђених мјеста дошло се у савременој тактици до познатих теориских поставки да се утврђена насељена мјеста заузимају поступним путем: ликвидацијом спољних утврђења са даљим продирањем према центру, уз истовремено развијање продора у једну или обе стране итд. Међутим, тактика наше Армије у току Народноослободилачког рата даје нову форму, нов начин решавања сложених борбених дејстава при заузимању утврђених насељених мјеста који се заснива на уопштавању искустава из великог броја изведених акција такве врсте, тако да се оно као ново начело, може примјењивати под одређеним условима ситуације. Наиме, умјесто поступне ликвидације спољних утврђених објеката (што је често било немогуће извести расположивим техничким средствима — ручним гранатама и експлозивом, услед помањкања одговарајућих артиљериских оруђа) приступало се ликвидацији, заузимању утврђеног насељеног мјеста изнутра.

Уз истовремени општи напад на спољна одбранбена утврђења, убацивана је између тих утврђења посебна јединица: чета, батаљон, са задатком, да се, уколико је то могуће, без борбе провуче или пробије до центра, да тамо посједне зграде и стави под ватрену контролу најважније улице. Јединица која је продрла у центар онемогућавала је не само командовање (кидањем веза између центра и спољних утврђења), него је везивањем расположивих непријатељских резерви потпуно нарушавала план одбране, уносила панику у непријатељске редове, дезорганизовала одбрану у цјелини, и обезбјеђивала брзу и сигурну ликвидацију непријатељског гарнизона. У историји се могу наћи слични, али сасвим ријетки примјери, тако да их општа тактика, за разлику од тактике наше Армије, није признала као правило за одређене услове. Преимућство таквог начина заузимања утврђених насељених мјеста је очигледно, нарочито у условима када нападач не располаже са довољно техничких средстава за успјешно ломљење спољних одбранбених утврђења.

Тактика наше Армије у току Народноослободилачког рата унијела је, такође, радикалне промјене у већ озаконјене принципе по питању самосталне употребе мањих јединица: одељења, вода, чете и батаљона. По постојећем, признатом научном схватању самосталност употребе мањих јединица испољава се, углавном, у самосталном извршавању мањих задатака у склопу задатака њихове веће јединице. Међутим, та се самосталност не пружа даље од ватрене везе те јединице са претпостављеном јединицом, у чијем се органском саставу и налази. Такво везивање самосталности мањих јединица за домет ватреног дејства било је, прије свега, условљено схватањем да би их у противном непријатељ могао окружити, заробити или

уништити. Међутим, борбена пракса наше Армије у току рата показала је да се мање јединице могу употребљавати не само изван домета ватрене везе са претпостављеном јединицом, него, шта више, и изван непосредног утицаја претпостављене команде на динамику њихове борбе. Тако су, на примјер, веће јединице, издвајале из свога састава и упућивале извјесне мање јединице у непријатељску позадину са самосталним задацима — да руше комуникације, нападају на транспорте, кидају везе, везују непријатељске снаге, уносе несигурност у позадини, да у окупираној области мобилишу нове снаге, итд. Као што је познато, самостална дејства тако малих јединица била су од првостепеног значаја за нашу Армију, у условима када је она бројчано и технички била слабија од непријатељских армија, не само због тога што су таква дејства производила снажан морално-политички ефекат, него зато што су наносила непријатељу осјетне губитке у живој сили и техници, што су му спречавала правилно снабдјевање трупа на фронту, отежавала командовање, отварала фронт тамо гдје он то није очекивао и присиљавала га да одваја знатне снаге за борбу против тих јединица. Таква потпуна самосталност дејстава мањих јединица била је могућа прије свега због високе политичке свјести њиховог борачког и командног састава, јер ниједан човјек није уопште могао ни помислити да постоји ма и најмања могућност да жив буде заробљен. Осим тога, захваљујући брзини и одлучности у решавању задатака и доношењу правилних одлука у тешким ситуацијама од стране командног кадра, гдје се најбоље испољавала његова зрелост, на пракси се показало да такве јединице не могу бити ни заробљене ни уништене. О искуству које је у том погледу, у оперативним размјерама, још очигледније биће касније још говора. То је наше драгоцјено искуство које нам пружа знатну преоћ над непријатељем. У случају новог напада на нашу социјалистичку домовину биће исто тако потребно и неопходно да се из сваког грмена, сваког брежуљка, сваке зграде, из сваког друма, из читаве земље отвара убитачна ватра на непријатеља, јер рат у коме би се нашла наша земља може бити, исто тако као и прошли, једино праведни, а самим тим општенародни рат у коме ће сваки наш човјек и сваки педаљ наше земље претстављати бусију на којој ће непријатељ проливати своју крв, упоредо са тим док главне снаге наше Армије буду ломиле његову главну нападачку снагу и стварале потребне предуслове за предузимање противофанзиве.

Слично стоји ствар и са питањем маршева (што је добило нарочити значај у оперативним размерама). Наше стечено искуство показује да су предвиђене норме, како за нормалне, тако и за усиљене маршеве, биле редовно знатно пребациване. Тако, на примјер, усиљени дневни марш читаве бригаде кретао се од 60—80 километара. Јасно је да су се ови резултати могли постићи захваљујући издржљивости и упорности читавог састава наших јединица, који је био свјестан чињенице да се такви напори морају савладати, и, осим тога, захваљујући доброј организацији самих маршева. О самој улози коју су такви маршеви одиграли у условима помањкања потребног транспорта није потребно говорити. Напомињемо да непријатељ у својим плановима никада није предвиђао таква муњевита пребацивања, пошто је знао да не располажемо одговарајућим транспортним средствима,

већ је своје прорачуне заснивао на старим, општепознатим маршевским нормама. А сама чињеница што непријатељ у својим плановима за одређени бој или операцију није предвиђао тако брзу интервенцију крупних јединица као што су бригаде и дивизије (и не само интервенцију још неангажованих јединица, него и тако брзе покрете нападнутих јединица), садржи у себи, у извесној мјери, и одговор на питање — зашто су непријатељски планови скоро редовно били нереални, због чега је, између осталог, непријатељ био тучен. Према томе, наше искуство у погледу маршева, који по темпу кретања и дужини дневних прелаза, у одређеним условима, у знатној мјери превазилазе старе норме, не само да је потребно уопштити, него и даље развијати, јер савремени ратови захтијевају максимално напрезање снага и у том погледу, тим прије што је тешко претпоставити да ће све јединице увијек имати на расположењу довољно транспортних средстава за брзо пребацивање са једног мјеста на друго.

И по многим другим питањима тактика наше Армије дала је нова решења, или је у већ постојеће принципе унијела знатне промјене. Узмимо, као примјер, само још једно питање — ликвидацију утврђених објеката. Познато је да се за ликвидацију утврђених објеката (ДОТ-ова, казамата итд.) по правилу формирају јуришне групе у чији састав улазе стрелци, минери, артиљериска оруђа, тешки тенкови и др., ако их авијација и артиљерија не могу ликвидирати. Међутим, наша борбена пракса показала је да су такве јуришне групе успјешно замјењивале посебне мање групе бораца, тј. бомбаша, снабђевени ручним гранатама, експлозивом, аутоматским оружјем и разним запаљивим средствима. Познато је да су се бомбаша раније појавили као посебне ударне групе, али је неоспорна чињеница да је њихова улога у току наше борбе, нарочито у првим етапама када смо оскудијевали у тешком наоружању, знатно порасла, јер је пракса показала да се помоћу њих могу решавати многи задаци које би, у такозваним нормалним условима, требало да решава артиљерија (тј. у условима када нападач располаже одговарајућом артиљеријом). Улога бомбаша дошла је до пуног изражаја и у успјешној борби са непријатељским тенковима из чега се може извести закључак да преимућство непријатеља у тенковима не би претстављало одлучујући чинилац, чак ни онда када не би имали довољно противтенковских артиљериских оруђа, пошто наши смјели и одважни људи, наоружани и простијим техничким средствима (свежњевци ручних бомби, РРБ, флаше са запаљивим материјалом), могу уништити непријатељске тенкове и тиме надомјестити недостатак у противтенковској артиљерији.

Крајњи резултат наше борбе у цјелини — потпуна пobjеда, до које се дошло кроз изведене бојеве и операције, сам по себи говори, између осталог, и о значају тактике (и оперативне вјештине) наше Армије, тако да није потребно наводити нове примјере ради потврде ове констатације. Наведени примјери, са друге стране, јасно говоре о томе да тактика наше Армије у току Народноослободилачког рата не само да није изгубила свој значај за услове под којима се налази данас наша Армија, него, напротив, само ти наведени примјери, од многобројних других, убједљиво потврђују да данашња тактика наше Армије мора да израста из њене тактике у току Народноослободилачког рата допуњене оним уопштеним прин-

ципима до којих се властитим искуством није могло доћи због посебних услова ратовања. Узмимо, на примјер, борбу против ниско летећих и обрушавајућих непријатељских авиона. У току нашега рата нисмо у том погледу стекли неко значајније искуство, углавном, због тога што нисмо располагали довољним количинама муниције да бисмо могли водити успјешну борбу, као на примјер, Интернационалне бригаде за вријеме рата у Шпанији (1936—1939), које су из својих аутоматских оруђа — пушкомитраљеза и митраљеза, снабдених противавионским постољима и одговарајућим нишанским справама (постоља су често била направљена од приручних средстава) — отварале снажну ватру док је пјешадија појачавала њихово дејство плотунском палбом.

Са друге стране, одређене поставке војне науке не смију се механички преносити на нашу стварност. На примјер, совјетска војна наука дошла је до закључка да при организацији пробоја позиционе одбране треба обезбједити до 250 артиљерских оруђа на једном километру фронта. Међутим, таква поставка одговара за конкретне услове (организација одбране, материјалне могућности земље, дубина операције, итд.), а то значи да у другим условима таква норма густине не мора да буде обавезна. То говори да за нас нису одлучујуће одређене норме и поставке, него схватање, упознавање начина на који се долази до тих норми. Ако, у неким условима, материјалне могућности ипак не би биле довољне да обезбиједи одговарајуће количине ратне технике, тј. предвиђене норме, поставља се питање шта да се ради? Управо наше властито искуство је показало да се у условима слабије материјално-техничке снабђености армије повећава улога пјешака и потреба за изградњу и примјену такве тактике, која треба да надокнађује помањкање ратне технике и онемогући непријатељу да искористи своју надмоћност у снагама и средствима — у чему се управо и састоји значај тактике наше Армије у току рата.

III

У изучавању ратних дејстава наше Армије необично је важно расвијетлити питање њене оперативне вјештине, због тога што се досада у том правцу врло мало урадило, и што постоји још изразитије мишљење него по питању тактике, да нисмо стекли никакво, или врло мало искуство. Наиме, према томе схватању на оперативну вјештину наше Армије наилазимо тек у Четвртој и Петој офанзиви, и касније, у завршним операцијама почев од пробоја Сремског фронта, тобоже, због тога што се борба наше Армије до тога периода одвијала искључиво кроз бојеве, што су се сви стратегиски задаци до тога времена: дизање устанка у појединим покрајинама, преносење жаришта устанка из једне покрајине у другу, стварање знатних ослобођених области и њихова одбрана, кретање основних снага одређеним правцима, заузимање градова, реорганизација армије, итд., итд., решавали тактичким путем, што нигдје није била заложена оперативна замисао и што дотад није изведена ниједна операција.

Овако схватање је, такође, резултат механичког копирања поставки совјетске војне науке по питању оперативне вјештине, тј. операције као предмета оперативне вјештине. По совјетској војној науци операција је

цјелокупност борбених дејстава оперативних или оперативно-стратeгиских формација оружаних снага, чија су дејства повезана једним општим циљем и јединственом оперативном замишљу. У овој дефиницији је садржан и основни аргументативни „оправдава“ схватање да је наше искуство у току рата, у оперативном погледу, незнатно — због тога што, како то каже совјетска војна наука, операцију изводе посебне оружане формације (оперативне и оперативно-стратeгиске), тј. армије, групе армија, један или више фронтова, при чему је армија оперативна, а фронт оперативно-стратeгиска групација. Према томе, пошто све до Сремског фронта нисмо имали таквих формација које су, једино, способне да изводе операцију, тим самим, све до тог времена нисмо могли стећи неко властито искуство у оперативном погледу, зато што нисмо извели ни једне операције (за Четврту и Пету офанзиву се допушта, узгред, изузетак јер се тамо налазила група дивизија која је дејствовала под непосредном командом Врховног штаба, што се у крајњој линији може прихватити као дејство армије). Нема сумње да овако схватање најбоље одговара оним људима који због једног дрвета не виде читаву шуму.

Организација операције зависи, прије свега, од властитих снага и средстава која стоје на расположењу за решавање постављеног оперативног задатка, као и од снага и средстава којима располаже непријатељ (у нападу или одбрани, у којем случају карактер одбране, исто тако, претставља важан чинилац). Према томе, могући су и такви случајеви када расположиве снаге за решавање извјесног оперативног задатка, у односу на одређене непријатељске снаге и средства, формацијски не превазилазе ојачани корпус, а да, ипак, с обзиром на постојеће услове, могу успјешно ријешити постављени задатак. Ако се к томе дода да се формације оружаних снага једне земље не морају поклапати са формацијама оружаних снага друге земље, пошто свака формација у себи садржи не само развитак организације оружаних снага уопште, него и посебне, специфичне услове и могућности дотичне земље, — онда постаје јасно да се и категорија оперативне формације код свих армија и у свим периодима не мора подударати, тако да је, на примјер, армија била оперативна формација код једних, а корпус код других оружаних снага. У нашим условима — у првим етапама рата оперативну формацију претстављала је група одреда, а затим група бригада (као највиша формацијска јединица наше Армије у том времену). Одавде произлази и логичан закључак да је неправилно гледиште по којем само армија, односно фронт, може изводити операције, јер у одређеним условима, операције могу изводити не само корпус, него, шта више, и група одреда, односно група (4—5) бригада, ако постоји таква организација оружаних снага. Према томе, појам операције не одређује само јачина снага које у борби учествују, већ прије свега, карактер и посљедице задатка који решавају. Другим ријечима, оперативни задатак који се састоји у заузимању или одбрани таквих објеката који утичу на рат у цјелини, или на једну од његових етапа, у суштини, одређује појам операције, без обзира на број употребљених снага и средстава за извршење тога задатка.

То је, уствари, и полазни, руководећи елемент за одговор на пи-

тање: да ли смо до Четврте и Пете офанзиве, или до Сремског фронта изводили операције, тј. да ли смо до тога времена решавали такве задатке који су утицали на исход рата у цјелини или на неку од његових етапа? Када се тако постави питање, што је једино и правилно, онда се јасно испољава сва апсурдност схватања да је наше искуство у оперативном погледу мало, јер нам читави наш рат, почев од Прве непријатељске офанзиве у Србији па све до коначног ослобођења земље, пружа огромни материјал у коме је садржано неизмјерно богатство оперативне вјештине наше Армије.

Прије но што се, у кратким цртама, осврнемо на то искуство, потребно је, ради јасноће ствари, нагласити да је и карактер самог оперативног задатка услован, тј. да извјестан објекат у размјерама једне земље и њеног рата претставља оперативни објекат, док у размјерама друге земље и њеног рата сличан, одговарајући објекат не мора то да буде. Оперативни значај објекта, односно задатка, био је условљен код нас, прије свега, политичким разлозима — могућношћу развијања устанка, проширивања мобилизациске базе, разбијања појединих непријатељских оружаних формација (на примјер, операција коју је извела главнина наших снага у међувремену од Четврте до Пете офанзиве), затим постојећим условима да се при решавању одређеног задатка дође до већих количина ратне опреме, као и самим постојањем непријатељских офанзива, итд. А то још једанпут више говори о потреби да се на операцију гледа искључиво кроз цјелокупност борбених дејстава одређених снага повезаних и усмјерених на решавање одређеног задатка који непосредно утиче на ток рата.

На крају, позната је истина да је већ прошло вријеме када је тактика непосредно решавала питања која је постављала стратегија, тј. када је један бој, једна битка решавала питање коначне побједи или пораза. У условима двадесетог вијека само оперативна вјештина може решавати питања која јој постави стратегија, што значи да је у овом случају тактика потчињена оперативној вјештини. Ако се и о овој чињеници води рачуна, онда ће се видјети колико је смијешно схватање да је наше искуство у оперативном погледу незнатно, јер би у том случају (следећи такво схватање) слика нашега рата отприлике изгледала овако: основни задатак стратегије — ослобођење земље — ријешила је тактика, пошто код нас није било операција (што значи ни етапа у рату), — наиме, поред свих непријатељских гарнизона у земљи постојале су и наше тактичке јединице које су, на дати знак од стране Врховне команде, организовале и водиле борбу независно једна од друге, заробљавале и уништавале непријатеља. Ово није никаква вулгаризација ствари, ма да је сама слика за здрав разум вулгарна, него указивање на једино могућу борбену праксу, која би оправдала таква схватања, а пошто такве праксе није било и није могло бити, онда су и та схватања вулгарна и смијешна, јер су измишљена.

Анализа прве непријатељске нападне операције у Србији открива, прије свега, оперативну замисао Врховног команданта (који је непосредно командовао свим нашим снагама против којих је непријатељ и организовао нападну операцију, познату под називом Прве офанзиве) у организацији одбране ослобођене територије помоћу постојећих партизанских одреда. Основне партизанске снаге имале су задатак да комбиновањем упорне

(тамо где су то теренски услови дозвољавали) и маневарске одбране нанесу непријатељу што веће губитке и да му не дозволе постизање основног циља офанзиве — тактичко окружавање и појединачно уништавање наших јединица. Упоредо са дејством основних снага, израженим у форми повезаног одбранбеног фронта, у непријатељској позадини су остављени, или, касније, пребачени посебни одреди чија су дејства била повезана и претстављала цјелину са дејствима основних снага. Цјелокупност борбених дејстава свих тих снага обезбједила је успјешно извршење оперативног задатка који је био постављен нашој првој одбранбеној операцији — упорном и активном маневарском одбраном нанијети непријатељу губитке и не дозвољавати му да, користећи своје преимућство у ратној техници, нашим снагама зада одлучујући ударац. Као што је познато, главнина снага се успјешно повукла, док су и даље на окупираној територији дејствовали партизански одреди. На тај начин, наша прва одбранбена операција у Србији претставља и почетак оперативне вјештине наше Армије, која је већ тада дала извјесне елементе за извлачење правилног закључка да се једна револуционарна армија, са одређеним морално-политичким стањем, без обзира на своју недовољну материјално-техничку опрему, може успјешно тући у одбрани против много надмоћнијег непријатеља.

Сматрамо да је овом приликом потребно рећи неколико ријечи и о нападној операцији коју су извеле регуларне јединице наше Армије — пролетерске бригаде — у прољеће 1942 године, у којој су садржани основни принципи савремене нападне операције, ма да се о њој код нас не говори као о операцији, него као о неком маршу (покрету) пролетерских бригада из Црне Горе у Крајину. Уствари, то је била прва нападна операција регуларне армије, док су партизански одреди и прије тога изводили нападне операције. Та операција је изведена у условима непријатељске одбране на широком фронту (организоване на принципу засебних отпорних тачака и чворова) са основним задатком да се створи пространа слободна територија и повеже са ослобођеном територијом у Крајини и Сјеверној Далмацији. Оперативна замисао, коју је поставио Врховни командант (који је, између осталог, лично планирао, организовао и непосредно руководио операцијом), састојала се у томе да се пробој главног непријатељског одбранбеног појаса изврши на широком фронту са циљем да се онемогући брзо дејство његових резерви и да се, на тај начин, успјешно изврши један од важних задатака операције — рушење и онеспособљавање, за што дуже вријеме, жељезничке пруге Сарајево—Мостар, на којој је непријатељ и организовао главни одбранбени појас. Истовремени удари на широком фронту развијани су таквим правцима који су, у тактичком и оперативном погледу, обезбјеђивали основне снаге које су наступале главним правцем Иван-Седло—Дувно—Ливно—Гламоч, тако да су успјешно ликвидирале сва непријатељска упоришта у његовој тактичкој и оперативној дубини.

Као што је познато операција је у потпуности успјела, због тога што су правилно и, у већини случајева, на сасвим оригиналан начин ријешена многа питања нападне операције међу којима се истичу: припрема операције, организација пробоја, коришћење постигнутог успјеха до макси-

мума, организација тактичког и оперативног садејства, темпо напредовања, организација командовања, итд. тако да све то пружа драгоцен материјал из кога се могу изводити многи закључци о основним принципима наше оперативне вјештине (који су, додуше, од знатног дијела нашег командног кадра — управо цјелокупног командног кадра који је прошао рат и који је био на таквим мјестима да се могао бавити питањима оперативне вјештине, већ у потпуности усвојени, без обзира на то што нису писмено изложени).

Наведени примјери показују да се наше искуство у оперативном погледу, наша оперативна вјештина, почиње стварати и развијати врло рано, крајем 1941 и почетком 1942 године, и да је њен даљи развитак ишао брзим темпом, јер је био условљен организационим развитаком армије и потребом да се у свакој новој етапи рата решавају све тежи и све сложенији оперативни задаци (што је, са своје стране, такође, утицало на организациони развитак армије). То решавање ишло је, временски, готово непрекидно, тј. решавање једног оперативног задатка стварало је услове за постављање и решавање новог, тако да је један проистицао из другог, што у свему чини непрекидни ланац који у себи садржи огромно богатство стеченог искуства у оперативном погледу.

У једном чланку не може се дати, ма и најкраћи, осврт на све операције које је наша Армија извела у току рата, нити неки општи преглед стеченог искуства у оперативном погледу, у чему се, уосталом, не састоји сврха овога чланка. Па, ипак, сматрамо да је потребно да се осврнемо на извјесна искуства, пошто она пружају све елементе и стварају материјалну базу за постављање извјесних принципа оперативне вјештине наше Армије до којих, у току Другог свјетског рата, искуство других армија није дошло.

Узећемо само два најкарактеристичнија питања — борбу у окружењу и пробој из окружења — пошто се наше искуство по тим питањима очито разликује од стеченог искуства других армија, ма да, и по многим другим питањима (вођења маневарске одбране на брдском земљишту, организације пробоја непријатељске одбране на широком фронту, опкољавања и ликвидације окруженог непријатеља, организације и вођења оперативног гоњења, итд., итд.) наше искуство пружа богати материјал из кога неминовно треба извући одговарајуће закључке који ће активно утицати на даље развијање наше оперативне вјештине.

Борба у окружењу изводи се под најтежим околностима. Њен успјех зависи од морално-политичког стања окружених трупа, њихове материјално-техничке снабдјевености, снажљивости команди свих степена, могућности организације снабдјевања трупа, услова организације одбране на дотичном земљишту, непријатељских снага, итд. Па ипак, борба у окружењу не може да траје неограничено вријеме; она се, по теоретској поставци савремене војне науке, завршава пробојем из окружења, који се, уколико је то уопште могуће, организује у садејству са противдејством главних снага у правцу окружене групације да би се омогућило њено извлачење из окружења.

Ма да борба у окружењу претставља најтежу и најсложенију форму борбе, с обзиром да су ограничене могућности за њен повољан исход, пракса

Другог свјетског рата показује да се таква борба врло често водила, без обзира на предузимање разних мјера да до ње не дође. То је, уосталом, разумљиво јер се нападач врло често налази у повољним условима (знатно преимућство у снагама и средствима, слабо организована одбрана браниоца, повољни земљишни услови и др.) да изврши пробој обухватним правцима, тако да бранилац нема ни времена ни могућности (или му то оперативни разлози не дозвољавају) да се извуче из обухвата. Упоредо са тим, пракса Другог свјетског рата говори да су окружене снаге, у највећем броју случајева, бивале потпуно уништене или заробљене, због чега савремена оперативна вјештина још увјек не може да пружи сигуран начин успјешног решавања тога питања, које је пракса оштро поставила, већ и даље поставља основни захтјев организацији одбране — да не дозволи окружење, а ако до њега ипак дође, да се изврши пробој у садејству са снагама изван обруча. Савремена војна наука предвиђа могућност самосталног извршења пробоја из окружења, ма да пракса оних армија чији је материјал проучавала савремена војна наука да би дошла до одређених закључака, говори супротно. Према свему томе, борба у окружењу и пробој из окружења претстављају, уствари, за савремену оперативну вјештину још увијек неријешено питање.

Наша Армија се од првог дана рата, па све до краја 1944 године, налазила у непрекидном стратешком и, готово редовно, у оперативном окружењу, шта више, нема ни једне тактичке јединице наше Армије која у том периоду није водила борбу у тактичком окружењу. Резултати такве борбе говоре да непријатељ ни једном једином приликом није успио да постигнуто оперативно (чак ни тактичко) окружење претвори у уништење или заробљавање наших окружених снага. Према томе, борбена пракса наше Армије, за разлику од такве праксе свих других армија које су учествовале У Другом свјетском рату, показује да је апсолутно могуће, при постојању одређених услова (прије свега високог морално-политичког стања окружених трупа, које су усвојиле, овладале живом, револуционарном тактиком и оперативном вјештином), не само водити успјешну борбу у окружењу и избећи уништење или заробљавање, него шта више, самостално организовани пробој из окружења претворити у противофанзиву — што је потпуно ново за оперативну вјештину, која такав пробој из окружења изједначује са извлачењем, спасавањем окружених трупа. Искуство, стечено у том погледу, претставља огромну вриједност за вођење борбе уопште, а посебно за организацију одбране у којој сременат страха од окружавања не игра никакву улогу. Напротив, постојање могућности опкољавања изискује потребу пажљиве студије и избора најповољнијих праваца да се из окружења нанесе неочекивани противудар и да се властито окружење претвори у окружавање и уништавање појединих непријатељских јединица, које би се нашле на правцу покрета окружених снага према њиховој главнини, или на ком другом правцу (због тога што се окружене снаге не морају увијек пробити према својој главнини, већ, врло често, могу остати у непријатељској позадини извршавајући конкретне задатке).

Овај летимични осврт на искуство наше Армије у оперативном погледу свједочи колико је нетачно и штетно схватање да се по основним пи-

тањима оперативне вјештине не можемо ослонити на наше искуство, јер је оно, тобоже, незнатно, те не може да служи као правило. Упоредо са тим, указује се и неопходна потреба да се декларативне изјаве (до којих скоро редовно долази приликом разраде разних принципијелних питања савремене оперативне вјештине), у којима се само гласно одаје признање богатом искуству наше Армије у оперативном погледу, њеној оперативној вјештини, — замијене озбиљним изучавањем и студирањем тога искуства, како би оперативна вјештина наше Армије постала материјална снага у рукама нашег командног кадра за решавање нових, тежих и сложенијих оперативних задатака.

Да би се дошло до правилне оцјене ратних дејстава наше Армије, неопходно је:

1) да се изучавању ратних дејстава прилази, прије свега, кроз анализу конкретних услова нашег Народноослободилачког рата;

2) да се изучавањем ратних дејстава наше Армије покаже у чему се састоји значај наше тактике и оперативне вјештине за савремену војну науку, и да се кроз анализу борбених дејстава детаљно обраде сва основна питања организације и извођења боја, односно операције, на место хронолошког излагања тока догађаја;

3) да се изучавањем наших ратних дејстава покаже како се, у цјелини, развијао наш Народноослободилачки рат, наша Народна револуција, као тековина борбе радничке класе и поробљених народа да би се, на тај начин, допринијело борби наше Партије за одбрану наше прошлости, коју негирају руководства Совјетског Савеза и народно-демократских земаља и за одбрану марксистичко-лењинистичког учења, које та руководства настоје да ревидирају.